

i dokazivanje povezanosti između različitih metroloških sustava otvaraju mogućnost i za utvrđivanje veza i točnih odnosa između dalmatinskih i venecijanskih mjera, a preko njih i s drugim sustavima. Iako teškoću istraživanju čini razmjerna oskudnost izvorne građe, ipak bi u budućem radu svakako valjalo obratiti pažnju i mjerama u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima. Na taj način bismo dobili pouzdanu osnovu za stvaranje cjelovita prikaza o razvitku starih hrvatskih mjera od prvih početaka do druge pol. XIX stoljeća.

T. Raukar

H. MOROVIĆ, SA STRANICA STARIH KNJIGA, Split 1968.

Ova zbirka nešto već objavljenih, a nešto ovdje po prvi put štampanih rasprava poznatoga književnog povjesničara Hrvoja Morovića, sadrži, osim priloga iz književne historije, i neke koji obrađuju zanimljivu historiografsku odnosno kulturno-historijsku problematiku.

Od tih priloga valja prije svega istaći »*Legendu o povelji Aleksandra Velikog u korist Slavena*« (109—124). Odmah u početku Morović ističe da se dodir Slavena s legendom o Aleksandru Velikom ne iscrpljuje u preuzimanju zapadnoevropskih ili bizantskih Aleksandrida nego da je Aleksandar postao kod Južnih Slavena »na svoj način predmetom narodne priče i učene legende«, dok se sama povelja ne nalazi u drugim verzijama zapadnoevropske legende o Aleksandru. Do nje je došlo pod utjecajem ranog humanizma, u želji za isticanjem podrijetla, starine i slave naroda, u času kad su se ideje o rasprostranjenosti, jakosti i jedinstvu Slavena spajale s idejama o autohtonosti, što je kod Južnih Slavena dovelo do sinonimne upotrebe slavenskog i ilirskog imena. Tradicija da su Slaveni sudjelovali u ratovima Aleksandra Velikog nadovezala se na podatke kod nekih pisaca o sudjelovanju Ilija u makedonskim ratovima. Tako je nastao poseban »izdanak aleksandromanije«, privilegij Slavenima u obliku diplome kojom im Aleksandar daje čitavo područje »ab Aquilone usque ad fines Italiae Meridionales« kao nagradu za njihove ratne zasluge. Morović smatra da se začetnik ove krivotvorine ne može ustanoviti, jer se radi »o kolektivnoj tvorevini učenih krugova«, i upozorava na činjenicu da se ta izmišljotina raširila po čitavom slavenskom svijetu i bila od njega vrlo rano i rado prihvaćena. Bila je poznata već potkraj XIV st. u Pragu, u benediktinskom samostanu Na Slovanech. Iako je veoma rano bila osporavana od Eneje Silvija Piccolominiya u XV st., Martina Kromera u XVI i Jurja Križanića u XVII st., povelja je imala gorljivih branilaca — Pribojević, Orbini, Ratkaj — a njeno isticanje i naivna obrana njene autentičnosti bili su izraz slavenske svijesti i rodoljublja, koje se na taj način u duhu vremena ili kasnije anahronistički ispoljavalo.

Morović ističe da je pitanje postanka ovog zapisa ostalo do danas neriješeno. Prevladava mišljenje o češkom podrijetlu u skladu s tezom L. Niederlea prema kojoj je falsifikat nastao među sjevernim a ne među Južnim Slavenima i došao na jug u XV stoljeću. Prema Šišiću ga je prvi od Južnih Slavena preuzeo iz češke ili poljske literature Slovenac Adam Bohorić (1584), a zatim ostali. Sa svrhom da se dosadašnja istraživanja, koja su kod nas bila dosta sporadična i oskudna, dopune i prošire »u cilju potpunijeg rasvjetljavanja tog pitanja« Morović donosi neke nove podatke. Upozorava da je tekst diplome prvi objavio Vinko Pribojević uz svoje djelo »De origine successibusque Slavorum«, Venecija 1532, što se vidi u primjerku koji je otkrio Šime Jurić u Metropolitanskom fondu Sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Ovdje je odštampan latinski tekst »Privilegija« uz popratno pismo dubrovčana Sigismunda de Georgiata (Đurđevića) upućeno dubrovačkom biskupu Filipu Trivulciu (1521—43). Prvi štampani primjerak se tako pomakao vremenski i unatrag jer je do sada smatran prvim Hájekov tekst objavljen u »Češkoj kronici« 1541. na češkom jeziku, odnosno Dominika Cylleniusa na latinskom jeziku (*De vetera et recentiore scientia militari*, Venecija 1549). Pribojević je tekst preuzeo od Đurđevića, uz napomenu da je originalni tekst nađen u Carigradu, dok je sam Đurđević širio famu da je taj tekst otkrio u dubrovačkom arhivu.

Međutim, rukopisnih primjeraka Aleksandrova privilegija ima iz starijeg doba i to prije svega u Češkoj. Morović upozorava na vrlo rani spomen tog rukopisa u registru samostana Na Slovanech u Pragu iz 1329. Ističe, nadalje, da je veliki slavist Dobrovský još 1817. tvrdio da je privilegij prenesen u Češku iz Hrvatske i to u XIV st. prilikom dolaska hrvatskih glagoljaša u Prag u spomenuti samostan. Morović smatra da pretpostavku Dobrovškoga ne bi trebalo odbaciti dok se ne istraže arhivske i druge vijesti u našim krajevima, tim više, »što su pojmovi o starom Ilirikumu i Aleksandrovim suborcima Ilirima geografski i historijski vezani pretežno baš uz južnoslavenske zemlje i narode koji su naslijedili nekadašnje teritorije starih Ilira [...]« On smatra da se tekst diplome širio u našim krajevima u rukopisu prije Pribojevićeva izdanja, a kasnije se iz knjige prepisivalo (takav jedan prijepis čuva se u biblioteci Fanfonja-Garanjin u Trogiru). Opisujući rukopis Naučne biblioteke u Zadru »Varia dalmatica« odn. »Codex Lucianus« Ms. 617 i objavljujući iz njega tekst Anonimne splitske kronike (HZ XXIII-XXIV, 1970—71, 367) upozorio sam da se u njemu nalazi još jedan prijepis privilegija Aleksandra Velikog i to rukom Petra Lučića, oca povjesničara Ivana Luciusa-Lučića.

Morović, osim toga, ističe, da je Slovenac A. Bohorič (1530—98) doznao za diplomu u Pragu, a M. Orbini od Poljaka.

Pitanje koje je Morović pokrenuo interesantno je i važno osobito zato jer je potkrijepljeno novim podacima koji upućuju na naše porijeklo privilegija, ali treba imati na umu da su veze naših ljudi s Poljskom i Češkom bile vrlo rane a utjecaj poljske i češke historiografije na našu velik. K tomu pojam ilirskog imena i Ilirika nije bio uvijek tako uzak. Sve to nameće, od Morovića s pravom istaknutu, potrebu daljeg istraživanja, ali ne samo kod nas, i to poglavito međusobnih odnosa i kulturnih utjecaja na tom području. Morović donosi također hrvatski prijevod teksta privilegija Aleksandra Velikog i to iz djela Istranina Franje Glavinića »Czvit szvetih to yeszt sivot szvetih« (Mleci 1628. i 1657), koji je on preveo iz Orbinija. Navodeći da Glavinić nije pri tom osamljen, jer su stari hrvatski književnici, kao H. Lucić, D. Ranjina, D. Zlatarić i I. Gundulić, prihvaćali tvrdnju o slavenskoj pripadnosti Aleksandra Velikog, a tekst diplome su kasnije parafrazirali Andrija Kačić-Miošić i Matija Antun Relković, Morović s pravom ističe ulogu koju je taj tekst imao na razvoj slavenske samosvijesti. Prema njemu je legenda »stvorena u posebnoj političkoj i duhovnoj klimi i u određenim uvjetima života južnih i ostalih Slavena pri kraju srednjeg vijeka«. Sveslavenska ideja, koja je proizvod u prvom redu humanizma i renesanse, a ne protureformacije, rodila se, ističe Morović, u toj klimi.

U prilogu *Riceputijeva »Ilirska Biblioteka«* (125—140) Morović opisuje rad Filipa Riceputija na pripremanju monumentalnog djela »Illyricum Sacrum«, polažući pri tom težište upravo na prikupljanje građe po arhivima i bibliotekama dalmatinskih gradova i Italije. Obilje najraznovrsnije povijesne građe koju je Riceputi sakupio uz pomoć svoga najrevnijeg suradnika Pacifika Bize (1696—1756), a kasnije su to nastavili Daniele Farlati i Jacopo Coleti, imalo je za rezultat postanak važne i za rad na »Illyricum Sacrum« potrebne »Ilirske biblioteke« s preko 300 volumena, koja se nalazila u Riceputijevoj radnoj sobi u Padovi. Što je sve bilo u toj biblio-

teci, teško se može sa sigurnošću utvrditi na temelju podataka iz djela »Illyricum sacrum«. Zbog toga je od neprocjenjive vrijednosti i koristi bio katalog tih rukopisa koji je Riceputi izradio. Jedan prijepis tog kataloga posjedovala je gimnazijska biblioteka u Zadru, ali je on zajedno s bibliotekom stradao od bombardiranja. Spomenut je u Katalogu biblioteke zadarske gimnazije pod »Sezione patria-manuscritti« br. 3915: »Riceputi Fil. Bibliothecae Illyricae, quam domestici Museum Illyricum vocant, catalogus archivis Societatis nostrae commendandus... Venetiis 30 decembris 1741.« Prijepis je učinio Antonio Nisiteo. V. Brunelli imao je u rukama taj katalog, te je u članku »Le fonti dell'Illyrico Sacro« (Cronaca Dalmatica I, 1888, no. 8, 10) spomenuo da je u katalogu bilo nabrojeno 359 rukopisnih i 268 štampanih djela, u svega 627 naslova. Na žalost, taj je katalog zauvijek izgubljen. Međutim, Morović upozorava na postojanje jednog manjeg kataloga »Ilirske biblioteke«, koji se nalazi među rukopisima biblioteke Arheološkog muzeja u Splitu pod signaturom 46 h 6. Taj ima, doduše, samo 120 naslova, ali se može utvrditi broj od 278 rukopisnih cjelina koje su se našle u sklopu pojedinih tematski zajedno vezanih svezaka. Morović nabraja najvažnije kolekcije koje su se nalazile u sklopu Ilirske biblioteke Riceputija, iz čega se vidi da su u njegove ruke došle kolekcije najistaknutijih hrvatskih sabirača povijesnih vrela: Luciusa, Levakovića, Šimuna Kožičića-Benje, Pacifika Bizze, A. Bizantija i dr.

U drugom dijelu ovog priloga Morović posvećuje pažnju sudbini rukopisa Ilirske biblioteke, koja se još za Riceputijeve živote a pogotovu za Farlatija i Coletija počela rasipati odnosno vraćati vlasnicima koji su rukopise posudili (npr., Kaptolskom arhivu u Splitu, biblioteci Garanjina i biblioteci u Zadru, Josipu Pavloviću-Lučiću i dr.). Morović navodi rezultate traganja za rukopisima raznih autora (Valentinelli, Faber, Bulić), a posebnu pažnju obraća podacima koje je sakupio Jerolim Granić. Rezultate svojih istraživanja Granić je ostavio u bilješkama koje se čuvaju u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu [Signatura 48 h 28] pod (Bulićevim) naslovom »Rukopisni materijal za Illyricum Sacrum o. Farlatija«. Tu je iznesen rezultat Granićeva rada u Italiji do 1912. Na temelju tih istraživanja Morović ustanovljuje da se dijelovi Ilirske biblioteke nalaze u Padovi, Biskupski seminar 11 sv., Museo Civico 2 sv.; u Veneciji, Museo Civico Corer 11 sv., St. Daniele Friuli, Biblioteca Comunale 11 sv.; u Zagrebu, Arhiv Hrvatske 10 sv.; u Trogiru, Biblioteka Garanjina Fanfonja 3 sv., Morović upozorava uz to u kojim sve arhivima ili bibliotekama treba tražiti ostale rukopise i ističe da je potrebno dalje traganje za tom građom, jer mnogi od prikupljenih izvora nisu bili potpuno ili nisu uopće bili iskorišteni za Illyricum Sacrum. Ne treba posebno isticati da taj Morovićev prilog, temeljen na već poznatim činjenicama i literaturi, ali s brojnim novim podacima, znači vrijedan prinos proučavanju sudbine naših najdragocjenijih povijesnih izvora i temelj za upoznavanje njihova porijekla.

Pod naslovom *Nestali izvor za kulturnu povijest Zadra i stara zadarska lokalna pjesma o njemu* Morović piše o takozvanom »Filipijevu rukopisu« ili »Zadarskom anonim«, kojem se zametnuo trag za vrijeme prošloga svjetskog rata. Taj rukopis, krcat dragocjenom povijesnom građom, kompilacija je XVIII st. koju su obilno iskoristili historičari poglavito Zadra i Nina (Bianchi, Ferrari-Cupilli, Sabalich, Brunelli, Praga, Jelić), ali rukopis je ostao velikim dijelom neiskorišten ili jednostrano upotrijebljen — kako kaže Morović. Tim više je nestanak rukopisa velik gubitak, jer se ne mogu verificirati tvrdnje mnogih autora koji su se njime služili. Međutim, Morović je u ostavštini Luke Jelića našao materijal za njegovu radnju »Ninski spomenici s osobitim obzirom na doba hrvatske dinastije«, unutar kojeg je Jelić prepisao dio povijesne građe iz »Zadarskog anonim« za koji je utvrdio da je djelo Marchia Sorrarija. U Jelićevu prijepisu koji se čuva u Biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu nalaze se III knjiga i neka poglavlja II, IV i VIII knjige te listovi umetnuti pred I knjigom. Neke stranice rukopisa Jelić je foto-

grafirao i te se fotografije nalaze unutar toga rukopisa. Jelić je dao i opis rukopisa iz kojeg proizlazi da je imao 489 listova folio formata s ovim naslovom: »Notizie storiche della città di Zara, capitale della Dalmazia. Divide in VIII libri...« Morović zatim donosi iz Jelićeva rukopisa podatke o razdiobi djela u devet knjiga, koje obuhvaćaju povijest Zadra, Nina, Paga, života glasovitih Zadrana, opis kuge, granične odnose s Turcima, pravila za robno obračunavanje u Dalmaciji, kronološke popise rimskih papa i careva, patrijarha mletačkih, akvilejskih i udinskih, te splitskih nadbiskupa, pregled crkvenih redova, zbirku zadarskih povijesnih bilježaka do g. 1797. i druge najrazličitije vijesti, bilješke i prijepise. Ističe se poglavlje o zadarskim bilježnicama do Ivana Sorarija. Morović donosi u prilogu detaljan opis sadržaja iz Jelićeva rukopisa (161—164). Posebno poglavlje posvećuje značajnoj hrvatskoj pjesmi »Benedictio super populum a. 1416«, koja se nalazi u tom rukopisu (sačuvane su fotografije originala gdje se navodi da je pjesma bila prepisana »ex libro manuscripto et partim gothico existente in Capsula S. Simeonis P.«). Morović donosi čitav tekst pjesme u originalnoj grafiji, a zatim razmatra pitanje autentičnosti godine njezina postanja (1416), uspoređujući je sa do sada poznatim pjesmama »Benedictio super populum« iz Vitasovićeve i Budljanske pjesmarice. Morović ističe da je pjesma nastala na početku XV st., a stihovi »kojima se zeziva blagoslov najprije nad Cesarom, a onda tek se traži čast 'Benetačkoj gospodi' svjedoče da je pjesma nastala baš na samom početku mletačke vladavine nad Zadrom (1409), kad je uspomena na cesara ugarsko-hrvatskog bila još živa, a simpatija Zadrana prema njemu još trajala«. Morović konstatira da je ta najstarija redakcija pjesme »Benedictio super populum« upravo zadarskog porijekla. Zadar je bio centar provincije glagoljaških trećoredaca s mnoštvom ispisanih glagoljskih i latiničkih rukopisa, na čijem se području hrvatska narodna pismenost najjače razvijala. Iz svih tih razloga ova pjesma nađena unutar opisanog rukopisa nesumnjivo je veoma važna za našu kulturnu povijest.

Poseban prilog u ovoj knjizi posvećen je povijesti *Starih splitskih bibliografa* (7—27), pri čemu su napose obrađene ličnosti i rad Marka Dumanića-Dumanea (1628—1701), Jerolima Bernardija i Aleksandra Bogetića. Prikazujući Jerolima Kavanjina (1643—1714) Morović ističe bibliografske podatke u njega i značenje njegove »enciklopedije u versima«, sastavljene na brojnim, marljivo sakupljenim bilješkama, koja nema, doduše, vrijednost znanstvene historiografije i bibliografije, ali obiluje mnoštvom dragocjenih podataka. U nastavku se Morović osvrće na djela Julija Bajamontija i Vida Morpurga te ukazuje na ličnost »danas potpuno zaboravljenog bibliografa« Ante Barača (1869—1906), koji je nastavio Kukuljevićevu bibliografiju i ostavio vrijednih djela u rukopisu.

Prilozi: »Dva Petrarkistička soneta u prijevodu Marka Marulića« (29—48), »Iz petrarkističkog ljubavnog epistolara« (49—61) i »Pjesme Marina Gazarovića u izdanju njegove Ljubice« vrijedni su prinosi ne samo za povijest starije hrvatske književnosti, već i za našu kulturnu povijest, što pogotovu vrijedi za prilog »Pjesme Marulićeva epigona Trogirana Petra Lucića«, u kojem Morović daje opširan opis Lucićeve zbirke pjesama »Vrtal«, polažući težište prije svega na Lucićeve samostalne književne radove, ali upozoravajući također na njegovu ulogu kao sakupljača, prepisivača i čuvara književnog naslijeđa XV i XVI stoljeća.

Na kraju Morović objavljuje »*Građu za bibliografiju splitske periodike (1859—1941)*« koja, kako autor kaže, treba »da posluži kao prilog povijesti intelektualnog, društvenog, političkog i privrednog života grada Splita«.

Kao što se vidi, Morovićevi radovi obiluju novim, interesantnim i važnim podacima koji predstavljaju u mnogočemu nove rezultate u istraživanju obrađivanih pitanja i putokaze za dalji istraživački rad na tom području.

Miroslav Kurelac

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXV—XXVI

1972—73

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb